

HEGEL'DE DÜŞÜNÜMSEL BİLİNCİN PEKİNLİK YANILSAMASI VE KURGUSAL ÖZNE

Şahin Özçınar*

Abstract

This article aims to compare the conception of reflective self-consciousness of critical philosophy with subject of speculative philosophy. And it is argues that, reflective self-consciousness of modern philosophy which is based on self-certainty of consciousness, is sublated from Hegelian speculative self-consciousness. From the point of view of speculative philosophy, self-consciousness is not only identity of consciousness and self-reflectivity or self-certainty of itself. It is also mediation and negation of the otherness. This mediation annihilates the self-alienated subject and sublates contradiction or self-contradiction. Self-consciousness is a unity and mediation of contradiction. For this reason, according to Hegel philosophy, reflective philosophy, which is the area of critical philosophy, is dialectically second phase in the philosophy of world history. Modern or reflective philosophy is based on subject-object dichotomy. This is also a general characteristic of natural (common) consciousness. Thus, reflection is identified by negation or negative consciousness in Hegel's speculative philosophy. For Hegel and his dialectics, reflective self-consciousness is a negation, however speculative consciousness is negation of negation. This negation is unity of self-consciousness and mediation of subject-object contradiction which is not only subjective self-consciousness of a particular subject but also objective self-consciousness of absolute Subject or Spirit as a revelation in the history of world.

Key words: Dialectic, Consciousness, Self-consciousness, Reflection, Mediation, Reflective and Speculative Philosophy.

Özet

Bu çalışma, eleştirel felsefenin düşünümsel bilinç anlayışıyla kurgusal felsefenin özne anlayışını karşılaştırmayı amaçlamaktadır; ve bilincin öz-pekinliğini temel alan modern felsefenin düşünümsel özbilinç anlayışının Hegelci kurgusal özbilinç düşüncesiyle aşıldığını ileri sürmektedir. Kurgusal felsefe açısından, özbilinç sadece bilincin kendisiyle olan bir özdeşlik bağıntısı, bir öz-düşünüm ya da öz-pekinlik değildir. O, başkalık ya da ötekiliğin dolayım ve olumsuzlanmasıdır. Bu dolayım, kendine yabancılaşmış özneyi olumsuzlar ve öz-karşıtlık ya da karşıtlığı aşar. Bu nedenle, Hegel felsefesine göre, eleştirel dönemi kapsayan düşünümsel felsefe, diyalektik olarak dünya tarihinde felsefenin ikinci aşamasını oluşturur. Modern

* Yrd. Doç. Dr. / Akdeniz Üniversitesi / Felsefe Bölümü
İletişim: sahinozcinar@akdeniz.edu.tr

düşünümsel felsefe, özne-nesne karşıtlığına dayanır. Bu aynı zamanda doğal ya da olağan-gündelik bilincin temel özelliğidir. Böylece, Hegel'in kurgusal felsefesinde, dayanmış olduğu karşıtlıktan dolayı düşünüm, olumsuzlama ya da olumsuz nitelikteki bir bilinç ile özdeşleştirilir. Hegel felsefesi ve diyalektiği açısından, düşünümsel bilinç bir olumsuzlamayken, kurgusal felsefe olumsuzlamanın olumsuzlamasıdır. Bu Hegelci diyalektik ya da kurgusal olumsuzlama, özbilincin birliği ve özne-nesne karşıtlığının dolayımı olmakla birlikte, bu dolayım sadece bir tikel öznenin düşünümü ya da öznel özbilinci değil, dünya tarihinin bir açılması olarak saltık Özne'nin ya da Tin'in nesnel özbilincidir.

Anahtar sözcükler: Diyalektik, Bilinç, Özbilinç, Düşünüm, Dolayım, Düşünümsel ve Kurgusal Felsefe.

I. Giriş

Hegel'in kurgusal felsefesi, özneyi, bir özbilinç olma süreci içinde, diyalektik düşüncenin odağına yerleştirerek, diyalektik bir yaklaşımla kavramaya çalışır. Bu nedenle, Modern felsefenin tersine, Hegel'in bilinç diyalektiğinde, özne zaman dışı, kendi içinde ayrımsız soyut bir özdeşlik olarak anlaşılır. Diyalektik düşünce, özdeşlik mantığı yerine, çelişki ve karşıtlıklara dayanır. Bilincin ya da öznenin yanı sıra tüm varlık, değişim ve oluş süreci içinde bulunur; diyalektik düşünce tüm gerçekliği bu süreç içinde kavrar ve oluşur. Her ne kadar karşıtlık ve çelişki diyalektiğin özünü belirlese de, diyalektik anlayış, düşünce ve varlığı devinimden yoksun soyut yalıtılmış karşıtlıklar olarak görmez. Çelişki ve karşıtlık, bütün sonlu ve durağan belirlenimlerin olumsuzlanmasına, düşünce ve varlığın devinimine olanak kazandırarak, tüm oluş süreci içindeki gerçekliğin içeriğini oluşturur. Bu nedenle, Hegel felsefesi, bilinci ve özneyi, düşünce ve varlığın dolayimsız ve içkin özdeşliğinden yola çıkarak ve varlıkla doğrudan ilişki içinde, hem mantıksal hem de tarihsel açıdan, oluşan devinim ve değişim sürecinin içeriğinde, diyalektik bir yaklaşımla ele alır.

Özne Hegel'de kendinde ya da dolayimsız bir özdeşlik, kendi içine kapalı ve bağımsız bir gerçeklik oluşturmaktan çok, kendi içinde bir başkalık ve olumsuzluğu barındırır. Ancak o, bu olumsuzluk ve başkalığını, kendi özdeşliğinin dışına çıkma, kendi ve bir başkası yoluyla bir dolayım ve olumsuzlama aracılığıyla ortadan kaldırır. Diyalektik olumsuzlama, Hegel'de, sadece saltık bir karşıtlık oluşturmaz; bu karşıtlık ve olumsuzluğun ortadan kaldırılmasına yol açacak olan, belirli bir olumsuzlama ya da olumsuzlamanın olumsuzlamasıyla, bilince ve özneye belirli bir içerik ya da dolayım kazandırır. Bilinç yapısında, bir devinim sürecini oluşturan tamamlanmamışlık ve olumsuzlamayı barındırır. Bilinç ya da özne, ancak bu olumsuzlama ya da dolayım süreci içinde somut bir belirlenim olarak, nesnel bir varlık haline gelebilir. Özne bir Ben olmanın bilincine, sadece bilinç düzeyinde, kendine verili olumsuz nitelikteki doğal ve bireysel varlığını kendi içinde, olumsuzlamayla dönüşüme uğratarak ulaşmaz. Aynı zamanda o, özbilincini, toplumsal ve tarihsel bir varlık olarak, ancak başka özbilinçler karşısında bulunduğu zaman kendi eylemi aracılığıyla, karşılıklı olumsuzlama ve doğrudan şiddette dayalı bir olumsuzlamayla oluşturur. Bir başka deyişle, özne sadece dış dünya ve kendine

ilişkin duyusal bir bilinç oluşturmak yerine, özbilincini, doğrudan bir başkasının varlığını ortadan kaldırmaya yönelik ölümü göze alabilen savaşımın sonucunda, kendi bağımsız varlığını, bir başkasına kabul ettirebildiği ya da onun tarafından tanındığı oranda kazanabilir.

Dolayısıyla Hegelci diyalektikte olumsuzlama, bilincin tüm etkinliğinde ve içeriğinde bulunur; bir oluş ve değişim süreci içinde, tüm varlığın ve gerçekliğin, aynı zamanda tarihsel bir varlık olmak bakımından tüm dönüştürücü etkinliği kendinde barındırmakta olan insan varlığının ve bilincin olanaklı koşulunu oluşturur. Olumsuzlama en genel anlamda, bilincin kendisine ve dışa yönelik uygulamakta olduğu hem bireysel hem de toplumsal açıdan şiddeti kendisinde barındırır. Olumsuzlayıcı şiddet, bilincin sarsılmasına, kendi dışına çıkması oranında toplumsal bir içerik kazanarak kendine dönük bir bilinç olmasına, doğrudan kendine dönmesine yol açar. Ve özne ancak, kendi başkalığı içinde duyumsadığı ve kendi öznel varlığına yönelttiği olumsuzlama aracılığıyla, varlığını nesnel bir gerçeklik düzeyine çıkarabilir.

Hegel'in kurgusal felsefesi, olumsuzlamayı, bilincin içeriğine yerleştirirken, olumsuzlamaya ve kendinde bir olumsuzluk ya da olumsuzlamayı barındıran bilince düşünümsel ve dolayım oluşturu bir işlev yükler. Hegel, düşünümü olumsuzlama ve dolayım ile doğrudan ilişkilendirip, özneyi düşünümsel bir yaklaşımla ele alırken, bir özne felsefesi olarak Modern Batı felsefesinin metafizik geleneği içinde biçimlendirilmiş bilincin düşünümsel özelliğine diyalektik bir boyut kazandırır. Hegel felsefesi modern felsefenin bilinç anlayışını izlemekle birlikte onu dönüşüme uğratar. *Tinin Görüngübilimi*'nde Hegel, bilincin kendini bilme ya da kavrama işlevini, dolayısıyla bu bağlamda düşünümsel niteliğini, bilincin diyalektik olumsuzlayıcı, ama aynı zamanda kurgusal ya da olumlu bir özelliği olarak görür.

Bilincin, kendisini dolayimsız yalın bir özdeşlik olarak kavraması, bir o kadar da kendini kendi içinde bir ayırım ve başkalık olarak kavramasını gerektirdiğinden, onun bu özdeşlik ve ayırimsız birlikten salt bir yalın karşıtlık olarak kalmaksızın olumsuzlama yoluyla kendi dışına çıkararak, bir başkalaşma ve yabancılaşma içinde kendini olumsuzlamanın olumsuzlaması biçiminde dolayımlanmış olumlu bir birlik ya da özdeşlik olarak bilmesi, diyalektik bir sürecin ortaya çıkışına ve bilincin gelişimine yol açar. Bu süreç, bilincin özbilinç oluşturu diyalektiği olduğu kadar, Tin'in kendini saltık biçimde

bilme sürecinden oluşan evrensel tarihin de diyalektiğini oluşturur. Hegel, bilincin düşünümsel özelliğini diyalektik bir yaklaşımla ele alarak, bunu tüm gerçekliğin ve evrensel tarihin içeriğine dönüştürür. Daha doğru bir belirlemeyle, karşıtların birliğini ya da ayırmda birliği temel alan kurgusal düşünce, tarihin diyalektik sürecini, Saltık Tin'in evrensel bir düşünümü biçiminde kavrar. Aynı zamanda, felsefe tarihi açısından da düşünümün diyalektiğini ve birlik oluşturucu kurgusal özelliğini göz ardı etmeyen Hegel, kendinden önceki farklı ve karşıt düşünceleri tek bir evrensel düşüncenin gelişimi olarak, kendi bilim dizgesinin içeriğinde birleşime kavuşturur. Hegel sonuçta kendi bilim dizgesini, evrensel tarihin zorunlu diyalektik gelişiminin bir anlatımı olarak sunar.

II. Bilincin Diyalektiği: Düşünümsel ya da Kurgusal Özne

Hegel'in kendinden önceki özne felsefelerine karşı tutumu, tümüyle kendinden önceki düşünceyi olumsuzlamak değil, Descartes'ın ünlü "düşünüyorum" uslamasını temel alan Modern felsefenin düşünümsel bilinç anlayışını, kurgusal ve nesnel idealist felsefenin bakış açısından köklü bir dönüşüme uğratarak, aşmaya çalışan bir yaklaşımdır. Her ne kadar, Modern felsefenin düşünümsel bilinç anlayışından, düşünüme dayalı özne ve öznellikten yola çıkmış olmakla birlikte, Hegel özneyi kendi içinde karşıtlıktan arınmış, dış dünyadan bağımsız, soyut bir özdeşlik olarak kavramaz. Bilincin, Hegel öncesi felsefede kendinin farkındalığı ve kendi içinde dolayimsız özdeşlik olarak kavranmış olması, bilince ancak öznel bir pekinlik sağlar; oysa bu pekinlik, ona doğrudan öz-pekinlik yanılması ve öznel bir doygunluktan öte nesnel bir gerçeklik kazandırmaz. Modern felsefe düşünümsel bilinci, kendisini nesnesinden ve nesnel gerçeklikten ayırmayan bir pekinlik olarak tüm bilginin ve gerçekliğin kaynağında görür. Oysa Hegel için, bilincin öz-pekinliğinin soyut bir düşünüm oluşturmakla kalmaksızın nesnel bir gerçekliğe dönüştürülmesi gerekir.

Bilinç, Modern felsefede tüm gerçekliğin temeli yapılmaya çalışılırken, kendinin bilinci olarak düşünümsel yaklaşım, düşünümün öznesini sadece bilgikuramsal bir Ben'e dönüştürür. Tüm soyut bireyselliğiyle, düşünümsel etkinliğin odağını oluşturan bu Ben, kendinin bilincini kendisiyle bir özdeşlik bağıntısı içinde kavradığı oranda, dış-dünyayı kendinden ayırır. Ve dolayısıyla, bu bilme ediminde, dış-dünyayı ya da nesnel gerçekliği kendisine karşıt konumlandırır. Bu ayırım ve karşıtlıkta, bilinç kendi pekinliğini oluşturduğu oranda, bilgi edinme etkinliğinde, nesne edinmiş olduğu kendi dışındaki dünyanın varlığını da kendisiyle birlikte pekinleştirmiş olur. Özbilinç olmak bakımından bilincin kendisiyle bu ayırımsız özdeşliği, aynı zamanda bir zorunluluk olarak, özne ile nesne arasında kesin bir ayırımı gerektirir.

Descartes'ın "*düşünüyorum*" ediminde, kendi üzerine düşünüyor olmakla, kendini kendi etkinliği yoluyla doğrulayan bilinç, bu etkinlik içinde sarsılmaz bir nitelik kazanarak, doğrudan kendi varlığına ilişkin kuşkuyla yer bırakmayan kesin bir görüşü açığa vurmamakla kalmaz; aynı zamanda tüm bilme sürecinin olanağını ya da önkoşulunu oluşturur. Daha sonra, buna koşut bir yaklaşımla tüm tasarımların ve kavramların temelinde bir birlik olarak

yer alan bu bilinç, bir başka bağlamda Kant'ta *Tamalğının Aşkınısal Ben'i* olarak adlandırılır. (Kant 1993, s. 90, A 107). Dolayısıyla Kant'ın eleştirel felsefesinde, düşüncenin öznesi olarak düşünüm ya da özbilinç, tasarımların birliğine dönüştürülen aşkınsal Ben, aynı zamanda tüm deneyimi önceleyip olanaklı kılar. (Kant 1993, s. 90, A 107). Kant için her düşünce eyleminde yer alan, kendinin bilincini dile getiren bu aşkınsal koşul, tüm deneyim ve bilginin temelinde bulunur. Bu aşkınsal koşul olmaksızın bilgi gerçekleşmez. Çünkü ona göre, bilme süreci öznenin kendisine ve tüm bilme etkinliğine ilişkin bir bilinci ön gerektirmektedir. Burada, zorunlu bir biçimde bilme edimine yönelik aşkınsal bir bilinci açığa vuran “*Düşünüyorum*” tüm tasarımlarıma eşlik edebiliyor olmalıdır.” (Kant 1993, s. 98, A 131). Bu bilinç, sonuçta her algılama ve bilme ediminin gerisinde kendini nesnesinden ayıran ve kendi üzerine düşünen bilinçtir.

Kant, deneyim ve bilgiyi olanaklı kılan, duyarlılık ve anlama yetisinin tüm önsel kavramlarının çoklusunu, *tamalğı* aracılığıyla aşkınsal bir birliğe indirger. Bu nedenle, özbilinci Kant, tasarımlara katılan ve onları kendisi değişmeksizin bir arada tutan aşkınsal bir birlik olarak düşünür. Bir başka belirlemeyle, tüm deneyimin ve bilginin kökeninde yer alan özbilinç, duyarlılık ile anlama yetisi arasındaki ayrımı, zaman ve mekanın duyarlılığa verili anı biçimleriyle, anlama yetisinin kavramlarının kendilindenliğini, aynı bilincin içeriğinde birleştirmiş olur. Fakat, anlama yetisiyle *aşkın* nitelikte karşıtlık içinde konumlandırılan kılışsal Us, bir bilme yetisi olarak, Kant'ın eleştirel felsefesinde bu birliğin dışında kalır. Hegel'in Kant'ın düşünüm anlayışına karşı çıkışı, öncelikle Us'un bu birlik dışında tutulmasına odaklanır. Hegel, Kant'ın aşkınsal tamalğı yaklaşımını, kurgusal ve karşıtlıkları aşan ussal bir düşünümüne olanak sağlamadığı için eleştirir. Kant'ta, düşünen ve kendinin bilincinde olan bu kuramsal ya da bilgikuramsal Ben, Hegel'e göre, ancak “bütünüyle belirsiz ve içerikten yoksun” (1991 a, s. 67, § 42) kendiyile kurulmuş yalın bir özdeşliğin bilincidir; tüm çelişkiyi duyusal içeriğinden dışlar, bu yolla kendinin olduğu oranda, dış-dünyaya yönelik deneyim ve tasarımlarının bir birlik ve özdeşlik olarak farkına varır.

Fakat tüm olumsuzluğuna karşın Kant'ın eleştirel felsefesi, Hegel açısından düşünce tarihinde önemli bir aşamayı temsil eder. Kant ile birlikte kendisine yabancılaşmış düşünce, kendi üzerine yönelir; ve öncelikle kendisini konu edinme gerekliliğini, bilme edimini öznenen başlatarak, özneyi evrenin merkezine alan düşünsel bir devrimle kesin bir biçimde

açığa vurur. Kant, geleneksel metafizik ve bilinç felsefelerinden daha ileri giderek, aşkınsal felsefeyi tümüyle bilincin düşünümsel özelliği üzerine kurmakta, felsefeye gerçek anlamda düşünümsel bir nitelik kazandırmaktadır. Hegel için, bu açıdan, önemli bir konum oluşturan aşkınsal düşünce, felsefenin her şeyden önce düşünümsel ve karşıtlıklara belirginlik kazandıran diyalektik niteliğini öne çıkararak gerçek felsefenin ya da kurgusal düşüncenin gerçekleşmesine olanak hazırlar. Fakat Kant, bilincin düşünümsel özelliğini kavramakla birlikte, düşünümü, sadece anlama yetisinin etkinliğiyle sınırlamakla yetinir. Oysa, bunun tersine, Hegel'in kurgusal felsefesinde düşünüm, tüm soyut ama soyut olduğu kadar da somut bireysel öznelikten arındırılarak, sadece anlama yetisinin bir işlevi olmaktan kurtulmakta, tüm ussal düşüncenin, nesnel gerçeklik ve evrensel tarihin özü olarak kavranmaktadır. Böylece Hegel'de, felsefi düşünce ve kavramlarımız, gerçekliği kavrayan bir araç ya da gerçeklikle aramızda aşılmaz bir engel oluşturmak yerine, nesnesiyle dolayım kazanarak nesnel ya da saltık gerçekliğin içeriğine karşılık gelir. Bilgi, artık salt *kendi için* ya da bir başkası için olma özelliğinin dışında, aynı zamanda kendi başkalığının da bilgisi, bir başka deyişle, *kendinde* bilgi olabilmelidir. Bu nedenle, bilginin *kendinde ve kendi için* varlığa karşılık gelerek, gerçek bilimsel, saltık ve dizgesel bir nitelik kazanması, ancak Hegel'in kurgusal yaklaşımı açısından, felsefi düşünümün nesnel ve evrensel bir boyutta kavranmasıyla olanaklıdır.

Hegel, düşüncenin diyalektik yapısını kavrarken, aynı zamanda düşünümü, olumsuzlama ve dolayım yoluyla karşıtlıkları aşan, kendi kendini hem özne hem de tözsel varlık olarak ayırım ve başkalığı yoluyla belirleyen ussal bir işlev yüklemekte, düşünümü sadece soyut bireysel bilincin değil, evrensel nitelikte zorunlu diyalektik gelişimin, mantıksal ve tarihsel sürecin temelinde görmektedir. Dolayısıyla Hegel, aşkınsal felsefenin düşünüm anlayışına, diyalektik bir yaklaşımla nesnel bir içerik kazandırmaktadır. Bu nedenle Hegel, aşkınsal felsefenin vurguda bulunduğu, felsefenin düşünümsel ve birlik oluşturuca özelliğini yadsımaz; tersine bu birliği Us aracılığıyla nesnel gerçekliğe dayalı daha kapsamlı bir biçimde kurmaya çalışır.

Kurgusal felsefede, doğrudan düşünümün soyut ve sınırlayıcı yanına karşı çıkılmaktadır. Her ne kadar, soyut bir özdeşlik olarak alınmış olsa ve bilinç kendini dış-dünya ile karşıtlık içinde kavrayan bir ayırımın varlığını aşamasa da, aşkınsal felsefenin Hegel açısından değeri, özdeşlik düşüncesine dayanan düşünümü felsefenin içeriği haline

getirerek, bu özdeşlikte düşünümüne *tamalgının aşkınsal Ben'i* aracılığıyla, soyut düşüncenin ötesinde daha çok düşünce ile varlık arasında birlik oluşturunca bir işlev yükleyebilme çabasını da içerdiğinden yadsınamayacak önemdedir. Buna karşın yine de, düşünüm bilince sınırlı bir birlik kazandırırken, Anlak (anlama yetisi) aracılığıyla kurulan bu birlik, öznel bir nitelik taşımakta, bilinci nesnel gerçeklikle ilişkilendirememektedir.

III. Diyalektik Düşünce ve Düşünümsel Bilincin Yabancılaşması

Bilincin nesnesinden tümüyle bağımsız düşünülmesi, dolayısıyla kavram ile gerçekliğin birliğinin kurulamayıp özne ve nesnenin soyut karşıtlıklara dönüştürülmesi, Modern felsefe geleneği içinde bilginin nesnellliğini ve bilincin nesnesiyle olan ilişkisini sağlam bir dayanaktan yoksun bırakmaktadır. Bilincin nesnel dünyasıyla ilişkisinin koparılması, aynı zamanda bilincin soyut bir özdeşliğe dönüştürülerek, diğer öznelerden bağımsız ve dolayimsız bir biçimde kavranması, bilincin kendisi kadar, zorunlu olarak insanın istenç ve özgürlüğünün de kendi içinde soyut bir öznellik ve sorumluluk bağlamında değerlendirilmesine yol açmıştır. Bu durumda, bilincin dışındaki nesnel gerçeklik, insanın öznel varlığından dışlandığı ve kesin bir ayırımın yaratıldığı oranda, nesnel gerçeklik ve doğanın yanı sıra, bilinç diğer özneleri de kendiyile ilişkiden yoksun bir varlık olarak kavrayıp kendisinden tümüyle farklı görmekte ve dolayısıyla ötekileştirmektedir.

Kendi içinde bilincin soyut bir özdeşlik bağıntısı biçiminde ele alınıp nesnel gerçeklikten ayrılması, Hegel'in kurgusal felsefesinde, dolayımından yoksun saltık bir olumsuzluğu bildirmekte, dolayısıyla bu ayırım, sadece kuramsal bir soruna değil, aynı zamanda kılışsal açıdan bir özgürlük sorunsalına da yol açmaktadır. Çünkü bu ayırım, sonuçta yalın bir özdeşliği öngördüğünden ve doğrudan bu özdeşliğe dayandığından, tüm karşıtlıkları kendisinde barındıran insan varlığının, zaman içinde bu karşıtlıkları ya da kendi başkalığını ve yabancılaşmasını aşıp somut bir biçimde özgürleşmesi yerine, tam tersine insanın tikel ve evrensel istenç olarak bütünsel varlığının bölünmesine, bireysellik ve öznelliğini ussal ve evrensel olarak gerçekliğe dönüştürememesine neden olmaktadır.

Modern felsefenin özne anlayışında, nesnel gerçekliğin özne ile karşıtlık oluşturarak bölünmüş ve doğru bilginin nesnellik ölçütünden yoksun olması, diyalektik sürecin bir sonucu olarak bilincin sadece bilgikuramsal açıdan kendi dışındaki varlığa yabancılaşmasının açığa vurulmasının değil, aynı zamanda Hegel'e göre, bu bilincin kendi içsel bütünlüğünden kopuk olduğu oranda, tüm tinsel ve toplumsal gerçekliğin de bütünselliğinden yoksun olduğunun bir belirtisidir. Saltık ayırım ve karşıtlıklarla düşünmek, kendi içinde bir öte dünya düşüncesiyle bölünmüş bir mutsuz bilincin tortusu olmakla

birlikte, duyusal pekinliği en varsıl gerçeklik sayan Aydınlanmacı bir usun, baskın olduğu bir çağın, düşünce ve kültürünün kendine yabancılaşmış dünyasının bir sonucudur.

Hegel bilinci, kendinden önceki filozoflar gibi, tarihsel ve toplumsal içeriğinden sıyrarak, tüm bireyselliğinden yalıtılmış zaman dışı hazır verili bir gerçeklik ya da soyut bir evrensellik olarak ele almamaktadır. Bilinç diyalektik bir süreç içinde bulunduğu kadar, aynı zamanda bu süreci kendi içinde yaşamaktadır. Bu yüzden bilinç, Hegel’de tüm arzu ve tutkularından bağımsız zaman öncesi bir tamamlanmışlık, yetkin bir bütünlük ve tamlık değildir.

Hegel’in *Felsefe Tarihi Üzerine Dersler*’inin *Giriş*’inde dile getirilmiş olduğu gibi, “Tarihin seyri sadece nesnelere bize değil, fakat aynı zamanda bizim kendimize ve kendi bilgimize yabancı Oluşu’muzu da gösterir.” (1955, s. 4). Bilinç, o halde kılışsal yaşamın kendisinden bağımsız tek yanlı soyut bir belirlenim ya da gerçeklik değildir. Bilgimizin nesnelere karşıt duruşu ve saltık ya da doğru bilginin gerçeklikle örtüşerek tamamlanmamış olması, sonuçta bizim içinde bulunduğumuz doğaya henüz karşıt bir varlık olduğumuz kadar, içinde yaşadığımız tinin kültürel dünyasına da aynı oranda karşıt ve yabancılaşmış olduğumuzun bir kanıtıdır. Bilincin dış-dünyadan bağımsızlaşması, doğa ile us arasında yaratılan aşılmaz karşıtlık, bilginin öznesi olan bilinci soyut bir varlığa dönüştürürken, aynı zamanda kılışsal felsefeyi de olgusal bir temelden ve kuramsal düşünce ile olan ortak bir düşününsel kökenden ve ussallıktan yoksun bırakmaktadır. Aslında Hegel’de çağın düşününsel bunalımı açısından temel sorun, tarihin ve felsefi bilincin gerçek anlamda kendi bilincine kavuşması ve kavuşturulması sorunudur. Hegel’e kadar gelen süreçte, felsefe henüz bunu başaramamış, tam bir düşünüm felsefesi oluşturulamamıştır.

Kant’ta, *tamalğının birliğı*, bilincin kendi içindeki soyut bir bireşimini dile getirirken, kuramsal bir bilincin ya da bilgi kuramsam bir Ben’in birliğini kurmakta yetersiz kaldığı gibi, ister istemez kuramsal ve kılışsal us arasında birlik oluşturmakta da başarısızlığa yol açmıştır. Hegel için birlik sorunu, sadece kuramsal usun kendi içindeki parçalanmışlığının bireşime kavuşturulması değil, aynı zamanda bu birliğin kılışsal us ile de kurulması sorunudur. İster kuramsal isterse kılışsal olsun usun farklı belirlenimlerinin yine usun kendisinden, aynı ortak kökenden kaynaklandığını ve dolayısıyla birliğini göstermek gerekmektedir. Kant bu birliğı kuramsal ya da kılışsal ustan yola çıkarak değil, bir başka yapıt ya da üçüncü bir eleştiriyi oluşturan *Yargı Yetisinin (Gücünün) Eleştirisi*

adlı yapıtıyla kurmaya yönelmiştir. Ayrımlarla düşünmekle birlikte, buna karşın Kant'ta birlik oluşturuca düşünüm, kendisinde örtük de olsa, kurgusallık ögesini barındırmakta, fakat bunu gerçekleştirmekte yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle, aşkınsal felsefede anlağa bağılı soyut özdeşlik düşüncesine dayanan düşünüm, Hegel'de olduğu gibi düşünce ile varlık arasında dolayına olanak sağlayabilecek ussal bir düşünüm olarak kavranabilmiş olsa, kurgusal felsefe açısından sorun kalmayacak, böylece düşünüm olarak özbilinç sadece sınırsız kuramsal bir usa değil, aynı zamanda kılısal bir deneyime ve usun gerçekleşmesine de temel oluşturabilecektir.

Düşünce ile varlık arasında yapılan ayrımın bir sonucu olarak Kant, Hume'un nedensellik eleştirisine yol açan, bilimsel bilginin nesneliliği sorununu, inakçı bir düşünceyle değil, tam tersine kendisinden önceki geleneksel metafiziğe karşıt eleştirel bir yaklaşımla çözümlenmeye çalışır. Fakat Kant, kavramsal düşünceyle, duyarlılık arasında bir ayrım yapmakla birlikte, buna karşın aynı zamanda bilginin nesnel geçerliliği açısından Kavram ile gerçeklik arasında birliği kurmaya yönelir. Böylece Kantçı felsefe içeriğinde sonuca ulaşmamış kurgusal bir erek taşır. Her ne kadar düşünceyi duyarlılıkla bütünleştirmek gibi bir kurgusal açılımı başlatmış olsa da Kant, bu birliği sadece aşkınsal öznenin kendisinde gerçekleştirmeye çalışmıştır. Kuramsal felsefesinde, bilgiyi kendinde varlık karşısında sınırlandıran Kant, bilen öznenin bilgisini, bilginin nesnesiyle örtüştürmek yerine düşünce ve varlık arasında varolan ayrım ve karşıtlığı daha da derinleştirmiştir. Kant, düşüncenin belirlenimlerini sadece görüngüsel bir alan ya da duyarlılıkla birleştirdiği ama asıl gerçeklikle birleştirmediği için, Hegel açısından onun özbilinç aracılığıyla kurmuş olduğu birlik, sadece öznel ve sınırlı bir birlik olarak kalır.

Bu nedenle, Kant aşkınsal bir Ben'in oluşturmuş olduğu bir düşünüm aracılığıyla, bilinci deneyimle ilişkilendirmek isterken, bilinçten bağımsız nesnel gerçeklikle bir birlik oluşturmaktan çok, salt bilincin kendisinin aşkınsal birliğini oluşturmakla yetinir. Kant'ın eleştirel felsefesi, aşkınsal bir Ben anlayışına dayanarak, bilinci ya da tüm bilgimizi nesnelere uydurmak yerine, nesnelere dünyasını bilinçten yola çıkarak kurmak ve bilince uydurmak düşüncesiyle felsefe tarihinde köklü bir dönüşümü başlatır. (Kant 1993, s. 25, B XVI). Fakat, düşünce alanında Kant'ın adlandırmasıyla gerçekleştirilmeye çalışılan Kopernikçi bu devrim, Hegel'in kurgusal felsefesi açısından azımsanamayacak bir değer taşıyor olsa da, aşkınsal idealizm, bilinci nesnel gerçeklikle ilişkilendirememekle birlikte,

nesnel gerçekliği düşüncenin kendi belirlenimlerinden çıkarsamakta yetersiz kalır. Çünkü bilincin birliği ve onun oluşturmuş olduğu bilgi, zaman ve mekan dışında, aşkınsal ve önsel bir koşul olarak gerçekleştirdiği deneyimin ötesine geçemez. Kant, aşkınsal bir birlik olarak kavramış olduğu özbilinci, sonuçta anlağın bir etkinliği olarak görmekte ve onunla özdeşleştirmektedir. (1993, s. 97-98, A 130). Bu nedenle, Kant'ın birlik arzusu, özbilinci duysal gerçekliğe bağlı anlak ile özdeşleştirerek sonlu bir varlığa dönüştürür. Kant felsefesi, Hegel'in yalın karşıtlıkları olumsuzlayan, onları kendi içinde birliğe getiren ussal bir düşünümü gerçekleştirmez. Kuramsal bilginin öznesi olan, kendini yalın bir özdeşlik içinde bir özbilinç olarak belirleyen aşkınsal Ben, sadece kendini saltık gerçeklikten ayırmak ve bilgiyi sınırlamakla kalmaz, kendisiyle birlikte dış-nesnel gerçekliği de durağan bir özdeşlik biçiminde kavrar.

Fakat Hegel'in tüm eleştirisi ve eksik bulması bir yana, Kant'ın bilgiye aşkınsal bir köken arama duyarlılık ile anlama yetisi arasında bir birlik oluşturma çabası, Hegel için, bilgiyi tek bir kaynaktan, düşünceyi kendi belirlenimlerinden türetmek ve düşüncenin varlıkla özdeşleştirilmesine yönelik, hem Kant sonrası aşkınsal felsefenin gelişimi hem de kurgusal felsefenin ortaya çıkışı açısından düşünce tarihinde yine de büyük bir aşamadır. Kantçı felsefe, modern felsefenin düşünüm anlayışını, eleştirel tutumla bütünleştirerek, ona eleştirel bir biçim kazandırmış olur. Eleştirel felsefede, bilmeden önce, kendi sınır ve olanaklarını yoklayan bilinç, salt kendini konu edinir. Bu nedenle, aşkınsal felsefe ya da eleştirel düşünce, inakçı metafiziğe karşı, düşünümü kendi felsefesinin ilkesi haline getirir.

Her ne kadar Kant, bilgiyi sınırlamakla, düşünümü sadece anlama yetisinin arı kavramlarının temelinde görmekte ise de, bu aşkınsal düşünüm, Hegel açısından, salt kuramsal açıdan bilginin olanaklı koşullarını hazırlarken, aynı zamanda istemenin ve eylemin de önsel koşullarını belirleyecek, kılışsal felsefeye olanak sağlayacak bir düşünceyi özünde örtük olarak barındırmaktadır. Çünkü Hegel için bilinç, düşünüm aracılığıyla, sadece bilgi üzerine kuramsal bir etkinlik ve düşünüm gerçekleştirmez, öncelikle bu etkinlikte kendi öznelliğinin ve özerkliğinin de farkına varır. Karl Löwith'in de belirlediği gibi, "İlk kez Kant'ın *eleştirel felsefesiyle* birlikte, düşünce, kendi hakkında bir açıklığa ve anlama kavuşmuştur. Kant, metafiziğin bilmediği bir şeyi, 'düşüncenin otonomisi'ni keşfeden kişidir" (1990, s.118). Dolayısıyla Kant'ta birlik oluşturucu aşkınsal düşünüm, Hegel açısından sadece bilginin olanaklı koşullarını oluşturmak ve bir bilgi

sorunu bağlamı içinde kavranmış olmaktan çıkar. (Bumin 1987, s. 89-90). Hegel, düşünümün farklı yanlarını bir bütünlük içinde kavramakta, onu bilginin temelinde gördüğü oranda, tüm tarihsel ve kültürel deneyimin içeriğine yerleştirmektedir. Oysa Kant, kendi düşünüm öğretisinin, sadece kuramsal bir us alanıyla sınırlı değil, aynı zamanda olanın ötesinde gerçek anlamda olması gereken kendinde varlıkla da bireşim oluşturucu kılışsal bir felsefeye de olanak sağlayacak özelliğini ve ussal ya da kurgusal açılımlarını tam olarak kavrayamaz.

Özneyi kendisiyle dolaylımsız bir özdeşlik olarak kavramak Hegel öncesi felsefelerin en belirgin özelliğini simgelemektedir. Kısaca vurgulamak gerekirse Hegel, özneyi sadece kendinin pekinliği olarak kavrayan düşünüm ya da bilinç anlayışlarına karşı eleştirel bir tutum sergiler. Hegel'in ister deneyici ister usçu olsun, Spinoza dışında, Descartes ile başlayıp Kant'ın eleştirel felsefesiyle doruğa ulaşmış tüm Aydınlanma felsefelerinin bir özelliği olarak kendisini gösteren *düşünüm felsefelerine* (bkz. Cerf 1997, s. xvii). yaklaşımı, Modern felsefe geleneği içinde hem bu geleneğe bir karşı çıkış hem de onu içerip aşan bir özellik taşır. Hegel, Kant'ın Anlak ve Us arasında yapmış olduğu ayrıma karşılık gelecek bir biçimde, "*düşünüm*" terimini ussal düşünce ve kurgusal felsefeye karşıt anlamıyla kullanmaktadır. Fakat Hegel'de kurgusal Us düşünümsel bilinci ya da Anlak'ı (anlama yetisini) kapsamaktadır. Hegel'in Kant felsefesine karşı çıkışı, tümüyle bir olumsuzlama niteliği taşımamaktadır. Bu nedenle, Hegel'de kurgusal felsefenin özne anlayışı, Modern felsefenin özne anlayışından farklı bir içerik barındırmakta ve özneyi yalın bir özdeşlik olarak kavrayan yaklaşımlardan daha öte bir anlayışı temsil etmektedir.

IV. Bilince Yabancılaşmış Dünyanın Olumsuzlanması: Ussal ve Tarihsel Özne

Hegel'in kurgusal felsefesi, düşüncenin tarihsel gelişiminde yeni bir dönemin başlangıcını ve bunun gerekliliğini duyurmaktadır. Düşünce, karşıtlıklarla kendisini sınırlamamalı bunun ötesine geçebilmelidir. Hegel, anlık karşısında ussallığı sınırlayan, karşıtlıklar doğuran ve bu karşıtlıkların salt bir yanını saltıklaştıran kendi çağının Aydınlanmacı us anlayışına karşı çıkar. Hegel'e göre, çağın kültürel yaşamını ve felsefesini belirleyen, düşüncenin öz-yabancılaşmasının bir görünümü olarak karşımıza çıkan, sadece uzlaşmaz karşıtlıklarla düşünen bir düşünce anlayışına, son vermek gerekmektedir. Bu yabancılaşma, aynı zamanda, felsefenin ussal bireşimsel yönüne duyulan bir gereksinimin sonucudur. (Hegel 1997, s. 90). Usun ve ustan bağımsız düşünülemez olan felsefenin karşıtlıkları uzlaştırma işlevini, Hegel sadece kendi felsefesinin gerçekleştirmiş olduğu bir işlev olmaktan çok, felsefenin ussallaşmasının ve düşüncenin tarihsel gelişiminin zorunlu bir sonucu olarak görür ve göstermeye çalışır. Bu yaklaşımıyla Hegel, kendi felsefesine düşüncenin evrensel boyutunu katarak bu yolla felsefeyi bilim düzeyine ulaştırmaya çalışır. Sırf bu yüzden, Hegel'in bilinç ya da özne anlayışına, ussal düşüncenin gelişimi ve işleyişinin bir sonucu olarak bakmak gerekir. Çünkü Hegel, kurgusal felsefeyi ve kendi özne anlayışını, düşüncenin tarihinden ve evrensel içeriğinden bağımsız görmez.

Hegel'de düşüncenin ussal ya da mantıksal gelişimi, aynı zamanda saltık Varlık'ın ya da İdea'nın kendi içinde belirlenimini oluşturduğu oranda, bir o kadar da tarihin ve düşünce tarihinin gelişimine de karşılık gelir. Düşünce tarihi Hegel'de, evrensel Tin'in kendisini düşünce alanında diyalektik bir süreç içinde gerçekleştirmesinin tarihidir. Bu nedenle, Hegel felsefesi, felsefe tarihinde kendisine kadar ulaşmış felsefelerin tüm kazanımlarının bir dizge içinde uzlaşım bulması özgün bir birleşim ve anlatıma kavuşturulması savını taşımaktadır. Hegel, düşüncenin zaman içindeki ussal birikimini ya da Tin'in diyalektik evrensel gelişimini kendi bilim dizgesinde bütünsel olarak tamamlanmış biçimiyle kavramak ister. Bu süreç içinde, düşünce sadece kendine yabancılaşmış ve kendisiyle karşıtlık oluşturan nesnelere bilinci olarak kalmayacak, bu karşıtlığı aşarak kendi üzerine dönecektir. Düşüncenin bu dolayımı, bir karşıtlık oluşturmak yerine, aynı zamanda karşılığın aşılmasına olanak sağlayan bir düşünüm olmalıdır. Çünkü

felsefe tarihi, farklı düşünceler açısından hem birbirinden bağımsız hem de bir bütün olarak ele alınacak olursa, kendi içinde evrensel bir düşünümü gerçekleştirmekte, Hegel'e göre, tüm felsefeler, "düşünen doğasının ne olduğunun bilincine varmak," için kendisini nesne edinirken, "aynı zamanda daha yüksek basamağa" *yükselen* aynı evrensel düşüncenin ya da "tek bir dirimli Tin" in açılımı içinde yer almaktadırlar. (1991 a, s. 17, § 13). Bu nedenle, Hegel'de, "Zamana göre en son felsefe tüm önceki felsefelerin sonucudur ve öyleyse tümünün ilkelerini kapsıyor olmalıdır." (1991 a, s. 17, § 13). Bu durumda, her felsefe, saltık bilginin kavranmasına yönelmekle birlikte, aynı zamanda, bunu amaçlayan Hegel felsefesinin bir açılımı ve saltık düşüncenin zaman içinde ussal gelişiminin bir sonucudur. Bu yaklaşımın bir sonucu olarak diyalektik tarihsel süreç, aynı zamanda mantıksal süreçle bütünleştirilmektedir. O halde, Hegel'in kurgusal felsefesi bu yönüyle, kendinden önceki felsefelere yönelik tümüyle bir karşı çıkış değil, daha çok onların zaman içinde sınırlı ve saltık gerçekliği ayırmayı sonlu bakış açılarını, düşüncenin zorunlu gelişiminin öngörüsüyle bir bütünlüğe kavuşturma çabasıdır.

Sonuçta Hegel, sadece daha gelişmiş ve varsıl bir içerikte, bize Aristoteles'ten beri süregelen, evrensel geçerlilikte bir tanımlamanın dile getirilişi olan bir gerçeği Modern felsefenin özne anlayışıyla birlikte temel almakla kalmayıp yineliyor gibi görünmektedir. Çünkü Hegel'e göre, İnsan *düşünen* (ussal) varlıktır; (1991 b, s.29) düşünce, insanın diğer varlıklardan farkını ortaya koyan, onun en temel ve ayırt edici özelliğidir. Fakat bu düşünce, her şeyden önce, Hegel'de, salt nesnelere yönelik, onların deneyiminde soğurulmuş edilgin bir düşünce değil, tam tersine bu düşünce, insanın kendine dönük etkin bir düşünüm ya da öz-düşünüm olmak zorundadır. Bu düşünüm, Modern felsefede görülebilecek, bilginin kurucu ögesi ve tüm gerçekliğin dayanağı olduğu kadar, Hegel'de ussal insan varlığının özgürleşmesinin olanağını da kendinde barındırır. Düşünce her şeyden önce düşünümsel ya da dolayım oluşturu bir özelliğe sahiptir.

Hegel açısından, "Bir ben olduğunu düşünme, insan varlığının köküdür. Tin olarak insan dolayimsız bir varlık değildir,...kendi üzerine dönen varlıktır...Eylemi, dolayimsızlığı aşmak, bunu yadsıyarak kendine dönmektir: o, eylemde kendi kendini yaptığı şeydir." (1991 b, s. 61). Modern felsefe, her ne kadar Descartes'ın oluşturmuş olduğu düşünce geleneğini izleyerek, sadece bilincin kendi içeriğinde ya da açık ve seçik bir bilgi olarak kendiyile olan pekinliğinde, saltık bir doğruluk kazanmış, bir "düşünüm" felsefesine dayalı

bir özne anlayışıyla karşımıza çıkmış olsa da, bu felsefe eleştirel felsefe aracılığıyla görebileceğimiz en son örneklerinde bile, Hegel'in vurgulamak istediği, gerçek anlamda kendini başkılığıyla ve varlıkla dolayımını oluşturan “ussal bir düşünüm” ya da “öz-düşünüm” felsefesi oluşturmaktan uzaktır. Modern felsefede düşünüm, bilincin kendisiyle öznel birliğini oluşturmaya yönelse de, nesneyi bilincin, bilinci ise nesnenin dışında konumlamakta, ancak kurgusal bir yaklaşımın gerçekleştirebileceği özne ile nesnenin dolayımına olanak sağlayamamaktadır.

Modern felsefe açısından özne, her tür dolayımından bağımsız, nesne ile olan ayrımında kendi içinde bir özdeşlik olarak kavranır. Kendi içinde özdeşlik ve olumlu bir şey olarak kavradığı oranda özne, kendi ayrımını kendi dışında bırakan, her tür belirlenimden ve devimden yoksun kendi içinde soyut bir varlık ve olumsuzluktur. Bu açıdan bakıldığında, kendinde ya da kendi için tek yanlı kavranan gerçeklikten kopuk özne, tüm somut belirlenimlerinden yoksundur. Hegel’de, diyalektik düşüncenin bir sonucu olarak, belirlenimden yoksun özne, en genel anlamda Varlık’a olduğu kadar, soyut Anlak’a ya da dolayımın Kavram’a karşılık gelmekte, ama bu Varlık salt olumsuzluk olarak, diğer yandan zorunlu bir biçimde kendi karşıtını kendi içinde barındırmaktadır. O halde bu soyut Anlak, somut ve devinim içindeki örgensel gerçeklikten kopuk, Hegel’de mantıksal düşüncenin belirlenimden yoksun, bilincin aynı zamanda da Varlık’ın dolayımın ilk evresidir ve düşüncenin ya da Varlık’ın durağan yapısını oluşturmaktadır.

Fakat, bu dolayımın özdeşlik içinde alınacak olursa, anlama yetisine bağlı özne, olumlu bir özne olarak kavranmış olmakla birlikte, bir o kadar da olumsuzdur. Çünkü o, karşıtıyla yalıtılmış ve sınırlanmış bir olumsuzluk olarak vardır. Oysa düşünce, olumsuz olanda, durağan anlak belirlenimlerinde durup kalmaz, o bu nedenle kendi içinde olumsuz bir özdeşlik oluşturduğundan, bir özdeşlik oluşturmaktan daha çok, aynı zamanda karşıtına, diyalektik ya da olumsuz ussal evreye geçiştir. Hegel’de Özne, “belirliliğe kendi ögesinde dışvarlık vererek soyut dolaysızlığı, e.d. salt genelde *varolan* dolaysızlığı ortadan kaldırmaktadır, ve böylece gerçek Tözdür: varlık ya da dolaysızlıktır ki, dolaylılığını dışında taşımaz, tersine bu dolaylılığın kendisidir.” (Hegel 1986, s. 38, § 32). Böylece, Anlak ve Olumsuz (diyalektik) Us, kendi başkılık ve olumsuzunda devinim ve belirli bir içerik kazanarak somut bir özneye dönüşmektedir. Hegel’de kurgusal düşüncenin bir ögesi olarak Anlak, Us tarafından kapsanmaktadır.

Hegel, öznenin tek yanlı ve olumsuz kavranışının aşılmasının bir zorunluluk olduğunu savunurken, düşünce ile varlık ya da gerçeklik arasında ayrıma karşı çıkmaktadır. Olumsuzluk, düşünceyi karşıtıyla birlikte koyar ve sınırlayarak karşıtıdan yalıtır. Bu ise, kuşkuculuk ve bilinemezliğin kısıcında gerçeklik korkusuyla sınırlanmış bir düşüncenin ve buna dayalı bir özne anlayışının ötesine geçmeyi, varolan gerçekliği, sıradan (doğal) bilincin tersine, alışıla gelenden farklı bir bakış açısıyla kavrayabilmeyi gerekli kılar. Özne-nesne ayırımına dayanan, bilinci nesnesine dışsal biçimde konumlayan ve bilinci bilme etkinliğinde nesnesinden ayırt ederek, bu ayrımı doğru bilginin ve bilimsel sağduyunun ölçütü haline getiren bilinç anlayışlarına karşı çıkarken Hegel, buna dayalı olarak kendinden önceki geleneksel özne ya da anlık metafiziğine dönüşmüş olan düşünüm anlayışını köklü bir biçimde değiştirmek ister. Hegel, kendinden önceki düşünüm anlayışlarına, diyalektik bir yaklaşım, nesnel ve kurgusal bir içerik kazandırmaktadır. Bu köklü dönüşümü gerçekleştirmek, en başta varolan gerçekliği, sadece öznel bir doğruluk olarak almak, özbilinci şimdide verili öznel deneyimin olanaklı ya da aşkınsal koşulu haline getirmek yerine, tam tersine, nesnel gerçekliği öznenin dışında ve ona karşıt konumlandırmamaktan geçmektedir. Çünkü Hegel' göre, "her şey Gerçeği yalnızca Töz olarak değil, ama o denli de Özne olarak kavramaya ve anlatmaya dayanır." (1986, s. 29 § 17). Hegel, böylece, Gerçeğin ne öznel ne de nesnel (tözel) yanını birbirinden ayırmayıp bunun yanı sıra durağan bir yapı içinde saltık konuma getirmez.

Farklı bir bağlamda, özne ile nesnenin birliğinden, düşünüm ve düşünümün özdeşlik oluşturucu etkinliğinden söz eden Hegel, anlama yetisinin karşıtlaştırıcı ve ayırıcı işleviyle yetinmeyip, usun bireşimsel özelliğine vurguda bulunmakta ve tüm karşıtları aşan ve kapsayan ussal ya da kurgusal bir düşünüm ve özdeşlik anlayışını savunmaktadır. Onun kurgusal yaklaşımı bu açıdan bakıldığında bir düşünüm üzerine düşünüm olumsuz olanın ya da olumsuzlamanın olumsuzlamasıdır. Anlık ya da ayrıma dayanan düşünüm, sadece karşıtları koyar ve belirginleştirir; olgusal gerçekliği, tüm bütünselliğiyle dirimli ve örgensel birlik olarak, düşüncenin ve usun devinimi içinde kavrayamaz. "Hegelci mantık, düşünce ve şeyin düşüncesinin özdeşliğiyle başlar. Şey, varlık, düşüncenin ötesinde bulunmaz ve düşünce varlığa yabancılaşmış olan öznel bir düşünüm değildir." (Hyppolite 1997, s. 3). Hegel, mantığı dolayumsuz bir özdeşlik düşüncesiyle başlatmış olsa da, bu dolayumsuz özdeşliği her zaman olumsuz görür; dolayumsuz olan kendini olumsuzlayarak

belirlenim kazanır. Hegel'in mantığı olumsuzlamanın, belirlenim ve dolayım yoluyla somut bir içerik oluşturan gücüne dayanır. Dolayimsız olan, kendinde olumsuzluk olarak vardır, olumsuzlama ve dolayımı zorunlu olarak gerektirir. Bu nedenle, Hegel açısından düşünüm ya da özbilinç, ister istemez, kendinde olumsuzluğu ve olumsuzlamayı gerektirir. Düşünümsel bilinç, diyalektik bakış açısından kendi dolayimsızlığını olumsuzlar, bu olumsuzlamada tekrar kedisine döner ve kendi yabancılığı ve başkılığını dolayımlayarak belirlenim kazanır. Özne dolayimsız özdeşliğini olumsuzlama ve diyalektik süreç içinde, daha varsıl ve dolayımlanmış bir biçimde tekrar kurar. Düşünüm etkinliğinin kaynağında bulunan özne, bütünüyle zaman dışı, Hegel'de salt biçimsel bir bireşimin ve yalın bir özdeşlik bağıntısının sonucu değildir. Düşünüm, her şeyden önce, var olan dolayimsızlığın olumsuzlamasıdır.

Hegel'de saltık bilgi süreci bilincin nesnesiyle olan karşıtlığının olumsuzlama ve aşılması sürecidir. Bu süreç, aynı zamanda, bilincin kendine olan yabancılığının da olumsuzlanmasına karşılık gelmektedir. Hegel doğrudan bilincin nesnesiyle olan karşıtlığını bilincin kendisine yabancılaşmasıyla özdeşleştirmektedir. Felsefi bilgi, kendine karşıt, tikel ve sonlu varlığın duyusal bilgisiyle yetinmeyip, gerçekliğin bütünsel ve saltık bilgisini oluşturabilmeli ve doğal bilincin ya da gündelik bir deneyimin ötesine geçebilmelidir. Saltık bilgi süreci, bilginin nesnesiyle olan ayrımının zaman içinde ortadan kalkmış olduğu, düşünce ile varlığın ya da Kavramla ile Gerçekliğin, birbirine karşılık gelme ve örtüşme sürecidir. Hegel'e göre, doğru ya da saltık bilgi, "artık kendi ötesine geçmeyi gereksinmediği, kendi kendini bulduğu ve Kavramın nesneye, nesnenin Kavrama karşılık düştüğü yerdedir." (1986, s. 68, § 80). Bu nedenle, bilme sürecinde bir öznel ve görelî *kendi için* ya da *başkası için* olan özsel olmayıp görüngüsel anlamda Kavrama karşılık gelen yan ile *kendinde* Gerçekliğe karşılık gelen içkin nesnel yan bilme süreci açısından başlangıçta bir ayrım ve karşıtlık olarak bulunmaktadır. Saltık bilgi bu iki ayrının içkin birliğinin tanıtlanmasından ve bilincin nesnesini ve kendisini dönüşüme uğratan deneyim süreci içinde bilincin nesnesiyle olan birliğinin kurulmasından ya da iki farklı yanın birleştirilmesinden oluşacaktır.

Bu nedenle saltık bilme süreci, Kavram ile Gerçekliğin (nesnesinin) birbirine karşılık düşüp düşmediğinin araştırılması ya da sınanmasıyla başlar. Bu süreç içinde hem bilgi hem de nesnesi dönüşüme uğrar. (Hegel 1986, s. 71, § 85). Hegel, *Tinin*

Görüngübilimi'nde betimlemeye çalıştığı bu süreci, gerçek anlamıyla bilincin deneyimi olarak kavrar. (1986, s. 71, § 86). Bu süreçte, “Gerçek varoluşuna doğru atılımında bilinç öyle bir noktaya erişecektir ki,...orada görüngü öze özdeş olacak, açıklanışı böylece tam bu noktada Tinin özgün Bilimi ile çakışacaktır.” (s. 73, § 89). Bu nedenle Hegel, bilincin kendiliğinden izlemiş olduğu bu zorunlu yolun öykülediği *Tinin Görüngübilimi*'ni, *bilincin deneyiminin Bilimi* olarak adlandırır. (1986, s. 72, § 88). Saltık bilginin oluşumunda, bilincin nesnesiyle olan karşıtlığı ortadan kalkarken, bilinç kendi başkalığında kendinin farkına vararak bir özbilinç haline gelecek ve bilinç bu süreçte ussal bir nitelik kazanmış olacaktır.

Bilincin bu diyalektik deneyimi, dolayimsız bir bilme biçimi olan *Duyu Pekinliği*'nden başlayarak *Tinin Görüngübilimi*'nde saltık bilgiye doğru gelişir. Hegel'e göre, bu deneyim sürecinde bilinç, kendinde varlığın kendinde varlık olmadığını, tam tersine kendi için varlık olduğunun, aynı zamanda da bir bilinç ya da kendi için varlık olanın ise kendi için değil kendinde varlık olduğunun farkına varır; ve dolayısıyla aynı gerçekliğin iki farklı yanının aynı varlıkta ya da bilinçte çakışmış olduğunu kavramış olur. (1986, s. 71, § 85). Saltık bilgiye ulaştığı zaman bilinç, gerçek anlamda kendinin bilincine varacak, kendi başkalığında kendini kavrayacaktır. Bilincin nesnesinden kopukluğu, başlangıçta kendisine ve dış gerçekliğe ayrı duran, kendi bilincine ve henüz bilim düzeyine ulaşmamış bilincin doğal yazgısıdır; bu durum en azından kendine yabancılaşmış oluşun ya da kendi ayrımının bir dışa vurumudur. Dolayısıyla bu süreç, bilincin kendisi ve nesnesiyle ayrımının kalkmış olacağı saltık bilgiye gidiş sürecidir. Bilincin özbilinç olma yolundaki diyalektik deneyimi, bilincin nesnesi olan *kendinde* varlığı *kendi için* varlık kılmaya doğru gelişen ve aynı zamanda bunun tersinin de gerçekleştiği ya da geçerli olduğu bir bilme sürecidir. Bilinç böylece kendine, kendinde varlık aracılığıyla, nesnel bir içerik kazandırırken, *kendinde* varlık da artık bir *bilinç için kendinde* varlık haline dönüşecektir. O halde, Hegel'de bilincin diyalektiği, evrensel bir düşünüme karşılık gelerek, bilincin tarih içinde kendisini kavrama ve aynı zamanda özgürlüğün bir önkoşulu olarak bir özbilinç olma süreciyle yakından ilişkilidir.

Kaynakça

- Bumin, T. (1987) *Hegel: Bilinç Problemi, Köle-Efendi Diyalektiği, Praksis Felsefesi*, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Cerf, W. (1997) “Speculative Philosophy and Intellectual Intuition: An Introduction to Hegel’s Essays”, *G. W. F. Hegel, The Difference Between Fichte and Schelling of Philosophy*, içinde, İng. çev. S. Harris ve W. Cerf, Albany: State University of New York Press.
- Hegel, G. W. F. (1955) *Hegel’s Lectures on The History of Philosophy*, Cilt I, İng. çev. E. S. Haldane, New York: The Humanities Press.
- Hegel, G. W. F. (1986) *Tinin Görüngübilimi*, çev. A. Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları.
- Hegel, G. W. F. (1991 a) *Felsefi Bilimler Ansiklopedisi I: Mantık Bilimi*, çev. A. Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi.
- Hegel, G. W. F. (1991 b) *Tarihte Akıl*, çev. Ö. Sözer, İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Hegel, G. W. F. (1997) *The Difference Between Fichte’s and Schelling’s System of Philosophy*, İng. çev. S. Harris ve W. Cerf, Albany: State University of New York Press.
- Hyppolite, J. (1997) *Logic and Existence*, İng. çev. L. Lawlor ve A. Sen, Albany: State University of New York Press.
- Kant, I. (1993) *Arı Usun Eleştirisi*, çev. A. Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları.
- Löwith, K. (1990) “Hegel Felsefesi”, *Felsefe Dergisi*, çev. D. Özlem, sayı: 31-90/1, İstanbul: De Yayınları.